

ШОЪЛ ТАВЫСЫ

РЕСПУБЛИКАЛЫК
ЯМАГАТ-ПОЛИТИКАЛЫК ГАЗЕТА

ГОЛОС СТЕПИ

РЕСПУБЛИКАНСКАЯ
ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ ГАЗЕТА

№ 17 (8705)

26 АПРЕЛЬ

2018 йыл

КИШИ ЮМА

КОБКЕК АЙЫ

1931-нши йылдан алып шыгады

1-нши МАЙ – ЯЗЛЫК ЭМ ИС БАЙРАМЫ

Кутлав

*Баалы ердеслер, Ногай район ямагаты!
Бафрингизди де Язлык эм ис байрамы ман
кутлаймыз!*

*Алдыңы заманда 1-нши Май – ол савлайы
элимиздинъ кыйыншыларынынъ уйкен бай-
рамы эди. Буьгуьнлерде бу байрамнынъ соци-
аллык маънелиги туьрленген. Эндигиси 1-нши
Май – ол язлыктынъ эм истинъ, районымыз-*

*дынъ, республикамыздынъ, элимиздинъ бай-
лыгын оьстируьвши баъри куллыкшы аьдем-
лердинъ байрамы. Бу байрам аьдети бурын-
гы болса да, ол яшавымызга коьп ярлыкык,
шатлык эм куьез аькеледи. Сизге коьнъилли
эм берекетли ис етимислерди, язлык йьлуду-
лыгын, янъы яркын ойларды, овнер кайрат-
лыкты, тынышылыкты йораймыз!*

М. Аджеков, «Ногайский район» МО администрациясынынъ аькимбасы.

Р. Насыров, «Ногайский район» МР Депутатлар йыйынынынъ председатели.

Ер – куьмис, урлык – алтын

«Язлыкта ерге он куьн ийилсенъ, кыста юз куьн йырлар-
сынъ», – деген бурынгы латышлар айтувы. Олай дегени, яз
басында ерге язлык эгинин шашсанъ, сонынъ онъысын сонъын-
да эп, коьнъилинъ де ток болар дегени.

Быйыл язлыкта республика-
дынъ, Ногай районымыздынъ туь-
рли кепли хозяйстволары да айы-
рым куллыклар этедилер. Айт-
пага, быйыл язлык арпа Карагас,
Орта-Тобье, Куьнбатар, Черв-
ленные Буруны авыл ерлеринде

3055 гектарда, сулы 100 гектарда
шашылган. Район бойынша бак-
ша культуралары да 825 гектарда
эгилген.

Пишен-ем культураларыннан
коьпйыллык оьленлер – 490 гек-
тарды, бирйыллык оьленлер – 935

гектарды бийлегенлер. Соны ман
бирге район бойынша 12 мынъ
гектар айдалган ерлер бар деп эса-
планады, 7164 гектарда куьзлик
кызыл бийдай оьседи .

Район авылларында ералма-
ды оьстируьв мен каьр шегетаган
эгиншилер де бар. Буьгуьнлерде
«Назира» эгинши-фермер хозяй-
ствосы, басшысы Назира Нукова,
12 гектар ерлерине ералма шаш-

кан.

«Быйыл язлык-кыр ислери
сырагысында район бойынша баь-
риси 12 мынъ гектар язлык эгин
культуралары шашылмага карала-
ды», – деп билдирген бизим хабар-
шымызга «Ногайский район»
МО администрациясынынъ авыл
хозяйство управлениесининъ спе-
циалисти Душанбек Аманязов.

М. ЮНУСОВ.

ФОРУМ

Дени сав яслар – Россиядынъ келеектегиси

Озган юма сонъгы куьн
А.Джанибеков атындагы орта
школасынынъ негизинде «Ногай-
ский район» МО администрация-
сынынъ, «Яслык» яслар орталы-
гынынъ уйгынлавы ман бирин-
ши кере «Дени сав яслар – Росси-
ядынъ келеектегиси» деп аталган
терроризм эм наркоманияга кар-
сы болган яслар форумы озгарыл-
ды.

Онынъ мырады: яслардынъ маъ-
селелерине ямагаттынъ эсин кара-
тув, наркоманиядынъ алдын шалув,
терроризм эм экстремизм идеологи-
ясыннан эрек турув. Форумда Дагес-
тан Республикасынынъ Министер-
стволарыннан эм ведомстволарын-
нан сыйлы конактар, экспертлер,
районымыздынъ куллыкшылары,
авыл школаларынынъ директорлары
эм орынбасарлары, окувшылар кат-
настылар.

Форумнынъ шатлыклы кезе-
гин «Яслык» яслар орталыгынынъ
специалисти Али Арсланов ашгты
эм юритти. Ол «Инсан» савашлык
фонды форумды уйгынлавында оьз
уьлисин косканын эм сосы фон-
дынынъ директоры А.Атангулов
волонтерлар корпусын етекшилеге-
нин белгиледи. Сонъ хошлав соьзле-
рин «Ногайский район» МО адми-
нистрациясынынъ аькимбасынынъ
орынбасары Б.Ярлыкапов, «Яслык»
яслар орталыгынынъ етекшиси С-А.
Сарсеев, ДР Муфтиятында респу-
бликалык ярыкландырув боьлиги-
нинъ етекшиси М-Р.Атангулов, ДР
Аькимбасынынъ коьмекшиси Тер-
роризмге карсы комиссиядынъ ваь-
кили К.Батрудинов, Яслар ислери
бойынша министерствосынынъ

ислейтаган эм окыйтаган яслар-
дынъ ислери бойынша консультан-
ты М.Абдуллаев, ДР бойынша МВД
УКОН-нынъ бесинши боьлиги-
нинъ уйкен оперуполномоченный
Г.Баймурзаев айттылар.

Форумнынъ куллыгы доьрт май-
данга боьлинди: 1-нши – «Уьстинлик
эм ога етисувдинъ йоллары», 2-нши
– «Законнынъ ишинде юретаган нар-
комания», 3-нши – «Терроризм – баь-
ри заманлардынъ эм халклардынъ
авыр маразы», 4-нши – «Аьлиги
заманнынъ авыр етисевлиги ислам-
нынъ белгисинде». Солай ок бирин-
ши майданнынъ куллыгын психолог,
музыкант-окутувшы Марина Ораз-
баева юритти. Ол балаларга авыр
аьлдерден коркпай куьресип, яшав-
да сыйлы орын тапканлар акында
видеоролик коьрсетип, окувшылар-
ды кыйынлыктардан коркпай алды-
га абытламага керегине уьйретти.
Экинши майданда окутувшы Арс-

лан Бакиев эм экспертлер окувшы-
ларга наркоманиядынъ уллы зарары
эм онынъ кара коьлына туьскенлер-
динъ йоллары ябык экенин белгиле-
дилер. Уьшинши майданда куллык
эткен Али Арсланов ясларды кара-
клар социаллык сетьерде достай
болып алдап, оьзлерине авдарата-
ганын аьнлатты: «Бирев де, бир де
йорык Сирияга кетейик деп шакыр-
майды. Соравлар берип, сизинъ маъ-
селелерингизди биледи, сизге ювык,
сизди аьнлаган аьдем кимик болып
коьринип, алдайды». Сонъ Керим
Батрудинов ата-аналар балаларды
материаллык яктан коьтергишлев
ниетте, оларга тийисли эс этпейта-
ганын, социаллык байланысларда
уллы пропаганда юритилетаганын,
оны ман куьресувв бек кыйын эке-
нин айтты эм балаларга оьзлерининъ
маъселелери акында ата-аналарына,
сонъ окутувшыга айтпага керегин
аьнлатты. 4-нши майданнынъ моде-

раторы Ногай районынынъ има-
мы Н.Атангулов балаларга 18 ясын-
да наркотиклер кулланып басланган
аьдем 25-30 йьлдан артык яшамай-
таганын, эгер аьдемлердинъ коьбиси
яслай сосы зарарлы затты кулланып
басласа, аьдемшилик пен не болар
деген соравын берди. Солай ок шара-
да форумды уйгынлавшыларга ДР
Яслар ислери бойынша министр-
ствосынынъ ваькиллери Сый грамо-
талар тапшырдылар. Яслар форумы
бойынша сырагыларды келтирип,
«Ногайский район» МО админи-
страциясынынъ аькимбасы Мухтар-
бий Аджеков йогары белги бермеге
болагын айтты.

Яслар форумы йогары дережеде,
уйгынлы эм кызыклы оьгтти. Онынъ
пайдасынынъ емислери болагына
шексинмеймиз.

Н. КОЖАЕВА.

**Суьвретте: форумнан коьри-
нис.**

РАЙОН

АДМИНИСТРАЦИЯСЫНДА

Уйгынлав комитет туьзилген

Янъыларда «Ногайский район»
МО администрациясынынъ токта-
сы ман Уллы Енъуьвдинъ 73-нши
йьллыгына аьзирлик коьруьв эм
оны озгарув бойынша тоьмендеги
сырасы ман уйгынлав комитет туь-
зилген:

Аджеков М.К. – «Ногайский
район» МО администрациясынынъ
аькимбасы, комитет председатели;
Ярлыкапов Б.А. – район адми-
нистрация аькимбасынынъ орынба-
сары, комитет председателининъ
орынбасары.

Комитет азгалары:
Сангишиев А.М. – Соьгьс, ис,
Савьтлы куьшлер эм правосаклав
органлар Советининъ председате-
ли;

Мурзагишиев Р.Т. – Ясуьйкен-
лер Советининъ председатели;

Абубекерова С.К. – «Орталык
район китапханасы» МКУ директо-
ры (соьйлесувьвге коьре);

Бекбулатов М.С. – СЗН фонды-
нынъ директоры (соьйлесувьвге коь-
ре);

Аджибайрамов З.К. – «село
Теркли-Мектеб» СП МО аькимба-
сы (соьйлесувьвге коьре);

Кожасва Э.Ю. – «Шоьл тавы-
сы» республикалык газетасынынъ
бас редакторы (соьйлесувьвге коьре);

Караянов С.А. – «Маданият
оьрленувьвининъ халк яратувьшылы-
гынынъ орталыгы» МКУ директо-
ры (соьйлесувьвге коьре);

Сарсеев С-А.А. – «Яслык» МЦ
МКУ етекиши;

Авезов А.М. – УСЗН етекиши
(соьйлесувьвге коьре);

Отегенова К.Ю. – билимленди-
руьв боьлик етекиши;

Койлубаев А.И. – Ногай райо-
ны бойынша Россия ОВД етекиши
(соьйлесувьвге коьре);

Караев Я.М. – авыл поселение-
лери мен биргелес аьрекет этуьв
бойынша уполномоченный;

Шандавова Т.Н. – «Ногайский
район» МР администрация ислери
мен управляющий.

1-нши МАЙ – ЯЗЛЫК ЭМ ИС БАЙРАМЫ

Язлык тоьл – мал негизи

Язлык тоьл – ол мал негизи, онынъ келеектегиси. Малдан янъы тоьл алув – ол бизим аталарымыздан калган маьнели ислердинъ эм яваплы шаклардынъ бириси. Соны ман байланыста кайсы заманларда да сол заман аьсерине ногайда эртеректен аьзирленмеге эм соны амал болган шаклы аьрув аьлде озгармага шалысканлар.

Йыл басында Ногай районнындагы эгинши-фермер эм байыр ярдамшы хозяйстволарында баьриси 397 мынь 375 койлар, сонынъ санында 353 мынь 609 ана койлар, 41 мынь 843 тувар мал, сонынъ ишинде 25 мынь 365 сыйырлар барлыгы эсапланган.

Быйылгы язлык тоьл алув шагы районымызда осал аьлдерде оьтпеген. Айтпага, аьр 100 ана койдан орташа 92 козы аман алынган. Баьриси район бойынша бый-

ыл 325 мынь 320 козылар алынып оьстирилиди.

Кой козылав шагында ийги коьрсетимлерге «сельсовет Коктюбинский» авыл поселение ериндеги «Шахим» эгинши-фермер хозяйствосы (басшысы Лейла Суьндикова) эм «Сергокала» КФХ (басшысы Далгат Багомедов), «сельсовет Карагасский» авыл поселение ериндеги «Ислам» КФХ (басшысы Идрис Койлубаев), «сельсовет Арсланбековский» авыл поселени-

есиндеги «Тамерлан» КФХ (басшысы Рашид Муслимов), «сельсовет Карасувский» авыл поселение ериндеги «Аджеков Сафарбий» КФХ (басшысы Сафарбий Аджеков) етискенлер.

Солай ок район еринде бир неше йыллардан бери тувар мал асырайтаган аьел фермалары да аьрекетин бардырады. Солардынъ ишинде «сельсовет Арсланбековский» авыл поселение ериндеги «Мурзабек» КФХ (басшысы Мухтар Манкаев), «село Кунбагар» авыл поселение ериндеги «ДАД» деген СПК (басшысы Магомед Джабраилов) оьз аьел фермаларында тувар малдан тоьл алув кампаниясын аьрув аьлде оьткергенлер. Бу эки эгинши-фермер хозяйстволары район еринде суьт, пыслак, иримшик, эт продукциясын болдырув аьрекети мен етимисли кепте каьр шегедилер.

Суьвретте: *яс козылар шоьлде.*

Орманга орманлар косып

Быйыл язлык орман оьсимликлерин эгув ислерин «Ногайское лесничество» ГКУ кулыкшылары 5-нши увытта баслап, навруз айында кутарганлар. Сонынъ сырагысында Червленные Буруны участок лесничествосындагы бийик кумлак ерлериндеги 200 гектарда япыраксыз джугун эгилген.

Лесничестводынъ байырлыгында 4 гектар ер майданы болган питомник те бар. Былтыр куьзде сонда эмен, ябыскан, джугун, ийдершик эм айлант орман оьсимликлерининъ урлыклары шашылган. Быйыл язлыкта мунда тагы да коз тереклерин де олтырттылар.

– Ювык арада Кизляр – Терекли-Мектеб – Карагас – Ставрополь крайнынъ япсары автоюлы федераллык автомобиль йолына айланык. Сол себептен мен Терекли-Мектебтен Карагаска дейим йол бойларында эмен, коз эм ябыскан тереклерин олтыртпага суьмемен, – дейди учреждение етекшиси Феруза Дикинова. – Оьсип кетсе ше калай ыспайы болар эди!

Орманшылар быйыл курал айында питомникте вязь эм куьзде ийдершик тереклерин де шашпага суьедилер. Янъыларда питомникте 40 мыньга ювык олтыртув материалы – япыраксыз джугун оьсимликлерин сатувга аьзирленлер. Бу ислерди яшавга шыгарувда коллектив тыпак кепте ислеген. Начальниктинъ орынбасары Рашид Бакиев, орман инспекторлары: Джамиля Аманбаева, Иса

Мавлимбердиев, Ризван Магомедов, Эльдар Уьумиев, участок лесничийлери: Кожамет Мансуров (Червленные Буруны участок лесничествосы) эм Арслан Манкаев (Ногай участок лесничествосы) оьз ис тапшырмаларын заманы эм йогары яваплык пан толтырадылар.

Суьвретте: *«Ногайское лесничество» ГКУ кулыкшылары ис аьрекетинде.*

Шоьлликтинъ сыйлы аьрекети

Ногай шоьллигининъ яркын белгиси – ол кенъ авлакка койларын яйган койшы. Койшы кеспи бизим районда аьвелде эм аьли де сыйлы ис кеспилердинъ бириси болады.

Кара-Сув авылындагы Копиевлердинъ аьели Ногай шоьллигинде бурыннан бери малшы, кулык-суьер тыпак аьел деп белгиле. Аьел басы Енали Абдулла улы Копиев 25 йыл алдынгы Ленин атындагы совхозында механик, сонъ 16 йыл узагында малшы болып ислеген. Ол оьзининъ балаларын да ерге, малга каравга суьйимликке тербиялаган. «Заманлар кайтип те туврленер, тек ерде кулык этуьвдинъ

сыйы бир де туврленмес, ер кайсы заманда да аьдемди саклар, эгер аьдем де ога тийисли карав берсе», – дейди ис ветераны.

Совет йылларында кулыкшы аьдемге оькимет тийисли кепте сый эткен эм баалаган. Сол йылларда Енали Копиевтинъ аты каерде де тийисли абырай ман аталатан эди, ол бир неше ис савгалардынъ иеси. Аьлиги заманда тийисли тыншаювында. Тыншаювда болса да, ислеп уьйренген коллары уьйшилигинде де карап турмайды. Енали Абдулла улы оьзининъ Оразманбет кедесине фермер хозяйствосын курдыртты. Буьуьнлерде ол Кара-Сув авылынынъ

ювыгында кой котаны болган ерди арендага алып, мал асырав ман каьр шегеди. О.Копиевтинъ отарында ана койлар сакланады, кошкарлары да бар. Койшы мал беслев мен де каьр шегеди. Малшыдынъ оьз байыр коьмекши техникасы да бар. Оразманбет отарда заманга келисли, баьри онъайлыклары болган койшы уьйин де коьпте салган. Азбарында бав да оьстиреди.

1-нши Май – Язлык эм ис байрамын Копиевлердинъ исши аьели коьтериньки коьньил эм малшылык исиндеги етимислери мен йолыгады.

М. ЮНУСОВ.

30-ншы АПРЕЛЬ – ОТ ТУЬСУЬВДЕН САКЛАНУВ КУЬНИ

Аьдем оьмири баьриннен де баалы

Тез арада от туьсуьвге карсы боьлик кулыкшылары оьзлерининъ кеспи байрамын белгилейдилер. Аьр бириси кеспи байрамын оьз уьстинликлери мен, йылдан-йылга байып баратаган суьлпылары ман йолыгадылар.

Район орталыгы Терекли-Мектебте Дагестан Республикасынынъ «Центр ГО и ЧС» ГКУ ПЧ-49 оьз аьрекетин бардырады. Мунда А.Яриковтынъ етекшиливи астында 14 кеспи усталары оьз кулыкларын бардырадылар.

Олардынъ ис аьрекетининъ бас борышы – баьле-казага йолыкан аьдемлерди сол кыйынлыктан куткарув болады. Бизим районымыз бойынша да аз баьле-казалар болмадылар. Коьп ерлерде от туьсуьвге карсы боьликтинъ кулыкшылары заманы ман тийисли дережеде оьз борышларын толтырмага шалысадылар. Сол боьликте оьз ис аьрекетин отыз йылларга ювык заман бардырып келеди Солтанбий Абу увылы Бекмурзаев. Ол согыс ветераны Абу Бекмурзаевтинъ аьелинде тувпыоьскен. Атасы Абуден согыс йыллары, кыйын йоллары, коьз алдында атылган топлар, дав майданларда оьлген йолдаслары акында аз хабарлар эситпеген. Сога коьре де болар, Солтанбий йигитлик, каты эр кисиге келисли эрклик касиетлерин баалап болатан аьдем болып мага коьринеди.

Солтанбий бу кеспи босына сайламаган. Ога бу боьликте кулык этпеге, сол ис аьрекет онынъ касиетине келислиги акында (яткан ери еннетли болсын) Шамиль Аракчиев айтып, маслагатын берген эди.

– Сол йылларда янъы ашылаятрган от туьсуьвге карсы боьликке ислемерге келдим. Баслап мени сынав болжал ман алдылар, сонъ уьш-доьрт айлар кеткеннен сонъ, мен де оьз билимимди, талабымды коьрсеткеннен сонъ, мени дайымылык ис орынына беркиттилер. Мине соннан бери аз заманлар оьтпедилер. Кайдай баьле-казады да коьрдик, куьшимиз еткенше сол аьлдерден куткармага да шалыстык. Биринши кере, мен кулыкка туьскен шакларда, «Юлдуз» балалар бавынынъ котельнасына от туьскени эсимде, сол заман

биз тез аьрекетте оьз борышларымызды толтырдык, баьледен куткардык демеге де боламыз, – деп эсине алады оьзининъ ис аьрекетининъ баслапкы йылларын Солтанбий Бекмурзаев. Ол исин бек суьетаган аьдем болып коьринеди. Аьр бир ис борышына маьне берип карайды. Баьле-казалар аз тувыллар, кай-кайсысында да ол оьз куьнасин сезгендей болады.

– Билмеймен не уьшин, кайсы ерде от туьссе де, куткардык па яде куткармадык па, аьдемлер разы болып калды ма, калмады ма, мен неге бу заттынъ алдын шалып болмадым деген ой келип турады, – дейди суьлпылы кулыкшы.

От коьплердинъ оьмирлерин уьзеди. Солтанбий Абу увылы ман хабарлайтаган шакта, янъыларда Кемерово каласында болган баьле-каза эсеме туьсип кетти. Элбетте, элимиздинъ келеектегиси – балалардынъ яшав оьмирлери кыскарды, курман болдылар. Куьнали ким? Сол иске онынъ карасы кайдай экенин билмеге суьйдим эм соравамды да бердим.

– Элбетте, уьйкен каза болды, балалар, оькинишке, бу яшавдан кештилер. Аьр бир организацияда тийисли йорыklar сакланмага кереклер, от туьсуьвге карсы алатлар дайым болмага кереклер. Буьгуьнлерде бизим район ерлеримиздеги организацияларда от туьсуьвге карсы йорыklar сакланмадылар, баьри затларга да коьз юмылады яде болса, энди тергевлерге дейим, арт сандыкка салынады. Сонъында куьнали де табылмаяк», – дейди Солтанбий Абу увылы.

«Оттан, сувдан Алла- Таала сакласын», – деп босына айтылмаган, Терекли-Мектебтеги ПЧ-49 кулыкшылары кварталда бес-алты организацияларды от туьсуьвге карсы йорыklarдынъ кайтип тутылатанларын тергейдилер.

Бу боьликтинъ кулыкшыларынынъ ис борышлары аз тувыл, буьгуьнлердеги кеспи байрамларын да ис орынларында оьз борышларын тийисли йорык пан толтырувда йолыгадылар.

Уьстинликлер сизге, Солтанбий Абу увылы ис орынынъызда.

Г. САГИНДИКОВА.

Суьвретте: *Солтанбий Бекмурзаев ис йолдаслары ман.*

Йигитлик мутылмасын

Быйылдың 26-ншы апрель куыниде Чернобыль АЭС-те коркынышлы баъле-каза болганлы 32 йыл оьтти. Аьлиги дуныяда ол атом энергетика тарихинде энъ уйкен баъле-каза болады: онынъ калдыкларын тайдырувда катнаскан аьдемлер саны бойынша да, янларын курман эткенлер бойынша да, Украинадынъ эм авылдас-эллерининъ экономикасына келтирилген зыян бойынша да. Ама онынъ зыянынынъ аян оьлшемлери тек буьгьунлерде белгили боладылар. 1986-ншы йылдың 26-ншы апрелинде Чернобыль АЭС-нинъ 4-нши энергоблогынынъ атылувынынъ сырагысында тоьгерекке онлаган миллионлар зарарлы реактивли затлар тасланган.

Россияда 16 областълери-нинъ ерлери, солай ок Мордовиядынъ кесек ери заянланган. Россия Федерациясынынъ 7608 яшавшылар пунктлары (яшавшылар саны – 3 миллион аьдемге ювык) радиоактивли затлар ман заяланганлар. Сол авариядынъ калдыкларын тайдырувда Совет Союзиннан 600 мынъга ювык аьдемлер ортакшылык эткенлер, солардынъ 250 мынънан артыгы – Россия Федерациясыннан. Олар оьз кевделери мен элимизди авыр калдыклардан аман калдырганлар.

Болса да Чернобыль авариясынынъ баълеси оннан да коьп кабат артык болмага болаяк эди, эгер мынълаган ишчилердинъ, аьлимлердинъ, аьскершилердинъ эм оьз эрки мен мунда келип, оьзлерининъ яшавын эм савлыгын оьлим аьлине салган аьдемлердинъ эрлиги эм йигитлиги болмаган болса. ЧАЭС-теги авариядынъ калдыкларын тайдырувда алдынгы СССР элимиздинъ баьри республикаларынынъ да ваькиллери ортакшылык эткенлер. Солардынъ ишинде Дагестан Республикасынынъ, Ногай районынынъ яшавшылары да бу яваплы куллыкларда катнасканлар. Олар, баьриси 30-дан арткан аьдемлер, сонынъ сырагысында савлыгын йойып, аьр бириси туьрли оьлшемли радиация зарарын алганлар. Бу авылдасларымыздынъ биревлери бизим куьнлерге дейим етпедилер, олар алган атом увыннан себеп дуныядан тайдылар. Дайым да уйкен оьрмет эм эстелик болсын олардынъ аьр бирисине!

Аты-атлары ман оларды эске алайык: Бекбаов Мавли Язу-

вович – «Эрлик» орденининъ иеси (Терекли-Мектебтен), Ваисов Муратхан эм Шандиев Джанибек Манкаевич (Батыр-Мурзадан, Кульгишиев Адильбий Коштарович (Червленные Бурундыан). Тилеков Асанбий Шатиевич эм Кошербаев Амангельди Султанович (Орта-Тобьбеден), Шомаров Дуйсенби (Терекли-Мектебтен), Джумагельдиев Эрманбет Алиевич (Кара-Сувдан), Сарибасов Баймурза Нурманбетович (Сары-Сувдан).

Бу баъле-казасынынъ калдыкларын тайдырувда катнасканлардынъ оьлуьвининъ бас себеплери – кан айланьс тармагынынъ авырувлары (33,9 %), экинши эм уьшинши орынларда – кателенуьвлер эм увланувлар (28,8 %) эм онкология (12,5 %). Олардынъ савлыкларынынъ аьли акында биринши баспаланувлар авыр эди: эндокрин патологиясы, кан ювырув эм муьшелерининъ, кан айланысынынъ тыныс алув эм ас синъдируьв тармакларынынъ, солай ок психикасы туьрленуьв мен байланыслы авырувлылар саны йылдан-йылга оьсти. Сакатлык алган аьдемлер саны оьсти. Айтпага, 1993-нши йылда 7000-га ювык аьдемлер сакатлык алдылар – ол 1992-нши йылда сакат деп белгиленгенлерден 2 кереден де артык. Оькинишке, «О социальной защите граждан, подвергшихся воздействию радиации вследствие катастрофы на Чернобыльской АЭС» Федераллык законы авариядан сонъ 5 йыл озып кабыл этилинп алынды. 1992-нши йылда ол экинши кере редактированиден оьтти эм радиациядан зыян алган гражданларын социаллык

яктан коршалавдынъ законодательлик базасын кеплевдинъ эм ийгилендируьвдинъ негизи болды.

1995-нши йылдың 15-нши ноябринде йогарыда белгиленген Законга аян туьрленислер эм косувлар киргискен закон шыкты. Зыян алганлардынъ савлыгын саклавга эм тоьгерек яктынъ экологиялык кавыфсызлыгын канагатлавга каратылган федераллык целевой программа туьзилген.

40 мынъга ювык аьдемлерге йогары патшалык савгалар тапшырылды. Патшалык савгалар ман бизим районымыздынъ сакат чернобыльшилериде белгилендилер: Нариман авылыннан Вазерхан Язуович – «Эрлик» ордени мен, Садыков Тойманбет Зарманбетович (Червленные Буруны) – «За заслуги перед Отечеством 2 степени»).

Россия Федерациясында радиациялык баъле-казалар калдыкларын тайдырувда катнасканлардынъ 30 мынъга ювыгына яшав-турмыс аьллерин ийгилендирмеге кереклиги аянланды. Ногай районында соны ман байланыслы сертификатлар алдылар:

2008-нши йылда – 2 аьдем, сонынъ ишинде – 1 тул хатын;
2009-ншы йылда – 12 аьдем, сонынъ ишинде – 1 тул хатын;
2010-ншы йылда – 12 аьдем, сонынъ ишинде – 3 тул хатынлар.

Россияда 1993-нши йылдың 26-ншы апрель куьни радиация баъле-казаларда ян бергенлерди эскеруьв куьни болады.

ООН Генераллык Ассамблеясы 2016-ншы йыл 8-нши декабрьде кабыл эткен кезекли резолюциясы ман 26-ншы апрель куьнин Халклар ара чернобыль баъле-казасы акында эскеруьв куьни деп беркиткен.

Генераллык Ассамблеясы аьлиге дейим, отыз йылдан артык заман оьтип, чернобыль авариясынынъ уйкен, коьп заман узагына калдырган ызларына белги берген эм Бирлескен Миллетлер Организациясынынъ тармагына келисли учреждениелерге, баьри патшалыкларга эм баска халклар ара организацияларына, солай ок гражданлар ямагатына бу куьнди белгилемеге кенъес эткен.

Россиядынъ «Чернобыль» Союзы бу куьнди Россия Федерациясында эстеликли куьнлер санына киргистпеге маслагат

берген.

Аьдетке кирип, 26-ншы апрельде Терекли-Мектебте радиация баъле-казаларда ян бергенлердинъ эстелиги касында, ерли самоуправление органлар ваькиллери, баьри организациялар куллыкшылары, окувшылар катнасувлары ман эстеликли-кайгылы митинг озгарылады.

Россиядынъ юзлеген калаларында шатлыклы-кайгылы шаралар оьтеди, эстеликлерге шешекейлер салынады, мектеблерде эрлик дерислери озгарылады.

Чернобыль АЭС-те болган баъле-казасынынъ калдыкларын тайдырувда катнасканлардынъ баьрисине де дайымлык эстелик! ЧАЭС баъле-казасында катнасканлардынъ баьрисине де эрлиги эм йигитлиги уьшин юрек теренлигиннен разылыгымызды билдиремиз, ден савлыкты, аьллеринде тынышлыкты, сабырлыкты эм онъайлыкты йораймыз.

Н.ЯНПОЛОВА,

«Ногайский район» МО-сын-да УСЗН специалист-эксперти.

Сувьретте: район чернобыльшилердинъ куьби эстеликли белги янында.

МИТИНГ

Дуныя тарихинде ыз калдырган

Каты куьн, 22-нши коькек куьнинде, КПРФ Ногай район боьлигининъ ваькиллери эм партия ветеранлары дуныя пролетариат вожди Владимир Ильич Ленин тувганлы 148 йыллыгына сый этип, оны эскердилер.

Терекли-Мектеб авылдынъ паркындагы В.И. Лениннинъ эстелиги янында бу оьзгериске багысланган митингте ерли КПРФ боьлигининъ коммунистлери катнастылар.

Эстеликли митингти КПРФ Ногай РК ваькили Оразали Мемеков ашты эм

бас созьди КПРФ Ногай РК 1-нши секретари, Дагестан рескомынынъ секретари, ДР Халк Йыйынынъ депутаты Мурзадан Аvezовка берди. Оьзининъ созьинде М.Аvezов быйыл соны ман бирге марксизм-ленинизм илми теориясынынъ негизин

салуьшылардынъ бириси Карл Маркс тувганлы 200 эм ленинши комсомолдынъ 100 йыллыгы белгиленуьви акында да айырым айтты. Онынъ сози мен, муннан 100 йыллар артта дуныя пролетариат вождининъ бизим элимизде биринши болып, социализм курылысын баславын эм социализмининъ бас идеяларынынъ дурыслыгын яшавымыз боьтен де буьгьунлерде аян коьрсетип

туры. «Ол зат социализм идеяларынынъ оьлимсизлигин эм онынъ келеектегиси барлыгын шайытлайды», – деди М.Аvezов.

Митингте ерли коммунистлер Акманбет Сангишиев, Залимхан Калманбетов, Руслан Кунтувганов шыгып соьйледилер.

Митингтен сонъ В.И.Лениннинъ эстелигине шешекей байламлары салынды.

БИЗИМ ХАБАРШЫ.

АСТРАХАНЬ ЕРИНДЕ

Оьнерли балалар аз тувыл

Астрахань областининь Красноярский районунын Джанай авылында район бойынша «Шешек-ейлер» деген фестивали – балалар ушын халк яратушылыгынын ярысы уйгынланып оьтти. Ярыстын негизли мырады оьсип бараятырган несилди Аталыгымыздын ийги ань аьдетлеринде тербиялав, оьнерли, туьрли яратушылыктын жанрлары эм кеплери бойынша талаплы саббийлерди аянав, ногай миллет маданиятын оьрлендируьв ярыстын негизли мырадарлары эди. Оьз оьнерлерин сол куьн Джанай, Байбек, Ясын-Соккан, Сеитовка, Караозек, Забузан, Красный яр, Комсомольский, Бузан, Топал авылларыннан яс талаплар да коьрсеттилер. Ярысты аша келип, «сельсовет Джанайский» МО акимбасы Сагид Джуманов катнасувшыларды хош алды эм оларга етимисли коьрсетуьвди йорады.

БИЗИМ АВЫЛДАСЛАРДА

Еньюьвши болып шыкты

Ногай халкымыз туьрли ерлерде яшаса да, олар оьзлерининь билими, оьнерлиги, шалыскырлыгы ман элимиздинь туьрли муьйислеринде билим алып, куллык этип, бийик етимислерге тийисли болып, оьз миллетининь атын айттырып келедилер. Сойтип яньюьшларда бас каламыз Москвада медициналык колледжининь студенти Руссия Болекова да оьз билими мен юзлеген ярыс катнасувшылары арасында еньюьвши болып шыкканы юректе суьйиниш ястайды.

Ново-Дмитриевка орта мектебининь выпускниги, Москва каласынын медициналык колледжининь 1-нши курсынын студенти Руссия Болекова «Москвадын усталары» деген VI ашык чемпионатынын еньюьвшиси болып шыкты. Руссия оьзининь эгиз йолдасы Русина ман механизатор Кайтархан Осман увылынын эм Тарумов районунын орталык больницасында 33 йылдан бери медсестра болып аьрекет эткен Арузат Зейнадин кызынын татым аьелинде тувганлар. Болековлардын аьелинде эгиз кызлардан баска болып, уйкен акалары Заурбек эм Осман да бар. Буьгуьнлерде олар Тюмень каласында яшайдылар. Мектебти тамамлап, олар экеви де анасынын йолын ызлап, медицина кесписин сайладылар. Кызлардын оьз мырадларын яшавга шыгаруьвда, тек аьели тувыл, онынь оькыган мектеби, оькутувшыларынын уьлиси де уйкен. Кызлар мектебе

– Ана тилди, аьдетлерди билуьв – ол ногай халкынын маданиятлык байлыгы болады. Ол буьгуьнге дейим де ногай халкынын байлыгы, коьнъилининь булагынын бириси болып, халкына куллык этип келеди, туьзилуьв куьшлерине ынамды беркитеди. Йылдан-йылга еримиз оьнерлилер мен бай экенин, а балаларымыз ана тилин, аьдетлерин билмеге суьетаганын коьремиз, – деди авыл акимбасы. Тоьрелер тизиминде болган «Тынышлык» деген авыллар ара маданият-тыншаов орталыгынын алдышы специалистлери Марина Баранова, Лариса Курмалова, Джанай авылдын ортак билимлендируьв мектебининь оькутувшылары, «Эдиге» деген ногай маданият орталыгынын правлениесининь агзасы Султан Язлиев ярыс катнасувшыларын «Биринши абытлары», «Художестволык соьзи», «Хореография», «Вокал», «Халк йырла-

ры», «Кол усталык санияты» деген номинациялары бойынша бааладылар.

Ярыс катнасувшылары ногай тилинде йырлар йырладылар, ятлавлар айттылар, туьрли биювлерин оьнерли бийидилер, кол усталыклары ман йыйылганларды таныстырдылар.

Ярыс тамамы бойынша Марат Якубов (Джанай авылы) – «Художестволык соьзи» деген номинациясында, «Куьпелек» хореографиялык куьби (Джанай авылы) – «Хореография» номинациясында, Алина Ибрагимова (Ясын Соккан авылы) – «Вокал»

номинациясында, Сафина Булатова (Джанай авылы) – «Кол усталыгын коьрсетуьв» номинациясында фестивал еньюьвшилери болып шыктылар. Баска болып, «Эдиге» деген ногай маданиятынын орталыгы каравшылардын яратуьвнын савгасын Милана Байрамалиевага, Асель Айдаровага эм Эльфат Игалиевке тапшырды.

Аьдет бойынша ярыстын аьр бир катнасувшысына «сельсовет Джанайский» МО акимбасы Сагид Джуманов та эстелик савгасын тапшырды. Сойтип, фестиваль Красноярский районуна яшайтаган ногайлар арасында саниятты суьйген коьп оьнерли саббийлер барын коьрсетти. Ярык, йылы эм йогары коьнъилде оьтти.

Суьвретте: шара катнасувшылары.

ясы каралдылар. Руссия Болекова WorldSkills Russia дерен юниорлар арасында биринши кере оьткен ярысларда катнасты. Ол, «Медициналык эм социаллык каравы (уход)» деген компетенциясында презентациясын коьрсетип, 1-нши орынды байырлап, алтын медалине тийисли болды эм Москва каласынын билимлендируьв департаментининь етекшисининь орынбасары Т.В.Васильевадын колы басылган дипломына тийисли этилди.

Руссия эм онынь йолдасы Русинадын алдында сынавлар аьли де коьп, эм биз оларды кызларга тийисли оьтип, окуьвнда бийик уьстинликлер, ашык эм таза йолды йораймыз.

Г. НУРДИНОВА.

Суьвретте: Руссия эм Русина Болековалар.

ФУТБОЛ

Ойын кызыклы оьтти

Бу йылдын 22-нши коькк айында Астрахань областинде футбол бойынша VI «Эдиге» орталыгынын кубогы уйгынланып оьтти. Бу спорт шарасы «Эдиге» деген ногай маданиятынын орталыгы ман 2009-ншы йылдан алып озгарылады. Бу йыл футбол ярысы Уллы Аталык соьгасына багьсланган эди. Онынь уйгынлашысы «Эдиге» орталыгында аьрекет эткен Астрахань областининь Ногай яслар соьузы болды. Шарада студентлер Зиявдин Савкатов, Ислам Тилеков белсенли катнас туттылар. Негизли уйгынлав демевлигин «Эдиге» орталыгынын етекшилевининь агзалары Байрам Юлушев, Батырхан Елмамбетов, Султан Язлиев эттилер. Кубоктын ойнатылуьвyna, айтпага, «Растопуловка», «Бабаевские», «Лапас», «Джанай», «Эдиге» «Орда» эм «Рамадан» деген ети командалары ортакшылык эттилер. Ярыстын ашылуьвнда «Эдиге» орталыгынын атыннан Эльдар Идрисов, Байрам Юлушев эм Батырхан Елмамбетов соьйледилер. Олар йыйылганларды байрам ман кулладылар, баьрсин де аьдил ойынга шаьырдылар эм куьшлилерге еньюьвди йорадылар.

Оннан сонъ, соьз Ногай яслар соьузынын етекшиси Адиль Иргалиевке берилди. Ол мундай шаралардын яслар ушын маьнелиги акында айтты, ясларды ямагатлык яшавында белсенли катнаспага, яшавда оьзин эм оьзининь энъ ийги ымтылысларын дайым коьрсетпеге шаьырды.

Ярыстын тамамы бойынша Лапас авылыннан командасы еньюьвши болып шыкты. Экинши орынга «Эдиге» командасы тийисли этилди. Уьшинши орынды Бабаевский микрорайоннын командасы бийледи. VI «Эдиге» кубогынын ийги ойнавшылары деп Рамин Нуралиев, Рамин Хожухаев, Тимур Савкатов белгилендилер. Еньюьвшилер кубокка, медальлерге, Сый грамоталарга, савгаларга тийисли этилдилер.

Озгарылган шара «Эдиге» деген Ногай маданият орталыгынын яньюьшмен коьрсетти. Эндиги орталык баска туьрли ястагы категориялы аьдемлер мен де куллык юритеди эм оьз аьрекетин де оьстирип келеди. Онда туьзилген Ногай яслар соьузы да бу йыл ишинде 15 йыллык мерекесин белгилемеге мыратланады.

Суьвретте: ярыс еньюьвшилери.

ЗУХРА БУЛГАРОВА

Тогызыншы канътар

(Кень оьрисим - Ногай шоьлим боьлингенине бозлав)

Буьза ятып,
доьрт буькленип,
Яньюь тувган буьздай,
Ети коькк бозлав айтып,
Оьттен шыккан йылаьдай,
Ети коькк етпис кере
Шахадады айтарем,
Ердинъ - Коьктинъ иесине
Бир тилекти сарнарем.
Ак сарайлы, алтын бесик,
Элим меним бар эди,
Эргенеги тал шыбыктан,
Терме басы шал эди,
Кар сермеген, от куьйзеген,
Элдинъ малы бар эди.
Сокпай, яьдынъ янын алган,
Баьтир каны бар эди,
Солкылдаган ярам меним,
Сарымсакка тийгендей,
Саркылдаган куьлкилерим
Сосы куьнде соьнгендей.
Сорав бермей каьрип халкка,
Сорпа иштей олтырып,
Оьлген койдынъ терисине
Каргаларды кондырып.
Уьш аюьвдынъ арасында
Кой терисин боьлдилер.
Ушып юрген ак мырадты
Кара ерге коьмдилер.
Тетейимнинъ тентиренип,
Акыл саскан куьни сол,
Атайымнынъ анталакпан,

Азап шеккен куьни сол,
Акайларым арба езип,
Анда-мунда шапкан куьн,
Абайларым шагы етпей,
Балаларын тапкан куьн.
Эске туьссе сосы куьним
Сары увым янады.
Неге, неге шоьлге не
Баска халклар болады!
Баска халктынъ

мынъ койлары
Манърайды тоьбеде.
Ногайымнынъ он бес койы
Канърайды энъилде.
Пышылады, пышылады
Шоьлигимнинъ бавлары.
Шешек атып яйнай экен
Баскалардынъ тавлары.
Тав арасы тарам-тарам
Шешек экен, бав экен.
Шоьлге туьскен
уьйкен талас
Кыяметли дав экен.
Ах, эндиги не этейим,
Кайтип артка алайым.
Йылай-йылай, йылав этип
Алдынъызда талайым.
Шоьлим кетти,
шоьлим кетти,
Боьлип-боьлип алдылар.
Ызында бизим ногайга
Оькинуьвлер калдылар.

ЭСИНЪИЗДЕ БОЛСЫН!

Орманларды оттан саклайык

Орманларга от туьсуувлер – ол аьлиги заманларга дейим шешилмеген эм аьдем аьрекетининь кавыфсызлыгы эм тоьгерек як пан байланыслы уьйкен маьселелердинь бириси. Орманларга от туьсуувлер тек Дагестанныь туьыл, ама сав элимиздинь экономикасына авыр йойымлар келтиреди.

Дагестан Республикасынынь орманлык фондынине ерлерининь ортак майданы 528,2 мынь гектар болады, солардын ишинде 434,9 мынь гектары – орманлык бийлеген ерлер. Орманларга от туьсуув кавыфлыгынынь классификациясы ман келисли аьлде сол ерлер от туьсуув кавыфлыгынынь бес классларына боьлинуувли эм орманларды ер уьстинде саклав зонасына киредилер.

Быттыр кургаклы яздын сырагысында республика ерлеринде агашлыкларга юзлеген от туьсуувлер болганы эсапка алынган. Орманлык хозяйство комитетининь баьри де службаларынынь биргелесип аьрекет этуьви аркасында соларды заманы ман соьндирмеге амал табылган, ама, оькинишке, от туьсуувлер толысынша токтатылып болмаган. Биз республика район муниципалитетлери мен бек аьруув байланыслар тутамыз. Олар бизге дайым да коьмек этпеге аьзир эм орманларга от туьсе калса, бизим орманшыларга ярдам этедилер.

Быттыр куьзде Рутул, Цунтин, Тлярата, Шамиль эм баска районлардын яшавшыларынынь орманга туьскен отты соьндирмеге шыгувы олардын патриотизми, табиятты саклавда борыш сезими барлыгын шайытлайды. Бу районлардын яшавшыларына отты тымдырууда белсенли катнасканлары уьшин тагы да бир кере уьйкен разылыгымды билдиремен.

Агашлыкларды оттан саклав – орманлык хозяйствосы тармагында

ИШ ИСЛЕР БОЬЛИГИ

Оьз ыхтыярынынь бан аькелинъиз

Сыйлы Ногай район яшавшылары!

Россия Федерациясынынь Уголовлык законодательствосы ман савыт-садакты, атылатаган алатларды уьйде саклав законга карсы эм уголовлык яваплыкка да тартылады.

Россия Федерациясынынь Уголовлык Кодексининь 222-нши статьясына коьре, савыт-садакты, аьскерлик алатларды, атылатаган затларды законга карсы саклав, алув, сатув уьшин аьдем 2 йылдан 4 йылга дейим оьз эркинлигинен босатылады, ама РФ Уголовлык Кодексининь сол статьясында булай деген эскертпе де бар:

«Оьз эркинлиги мен савыт-садакты аькелген аьдем уголовлык яваплыктан босатылады».

Ногай районы бойынша Россия МВД боьлиги район яшавшыларын уголовлык яваплыкка тартпас уьшин иш ислер боьлигине законга карсы сакланатаган

куллык этетаган аьдем уьшин бас борыш. Орманларга туьскен от тек оьсимликлерге де туьыл, ама айванлар дуньясына да уьйкен зарар келтиреди. От туьсуувлер сырагысында тереклер, куслар оьледилер, топырактынь йогары кабаты куьеди.

От туьскен ерде аьл колайлы бола калса, бир кишкей от туьсуувлери орманшылардын куьши мен соьндирилед. Болса да Дагестан Республикасынынь орманлык хозяйствосынынь комитетининь эм Орманларга от туьсуувлер орталыгынынь специалистлери от туьсуувлердинь кайнавлы шагы аьли де алдыда экенин биледилер. Аьли уьшин яшавшылар арасында телевидение, радио, баспа эм социаллык тармаклары аркасы ман алдын шалув куллык юритиледи, муниципаллык образованиелер активлери эм орманлык фондынине ерлерине юьвикласкан авыллар яшавшылары ман йолыгыслар оьткериледи.

Алдыда май байрамлары. Гражданлар аьдетке коьре тыншаов эм байрам куьнлеринде табиятка, авыл яшавшылары болса – эгин кырларга шыгадылар. Бириншилер де, экиншилер де тыншаов эм куллык аьсеринде сисликлер писирмеге деп, баскалары кырлардагы эм бавлардагы кавраган оьленлерди ягув ниет пен серникти белсенли кулланадылар.

Мен боьген де бек табиятты, сисликлер писируьвди, маевкалар оьткериуьвди суьювшилердинь эм аньшылардын эслерине салмага суьемен:

орманларда сак болынъыз, от якпанъыз, эгер аьруув кепте ял алган болсанъыз, тыншаювынынь дынъ ызында яккан отынъызды сув ман соьндиринъиз яде балшык пан ябынъыз. Республика еринде орманларга от туьсуувлердинь бас себеби – ол аьдем оьзи.

Куьнали болганлар административлик эм уголовлык яваплыкларына тартылаяклар. КоАП 82.32 статьясынынь 4-нши кесеги бойынша аьдем савлыгына авыр зарар келтирилмей, орманлыкка от туьсуувге себеп болган от туьсуув кавыфсызлык йорыкларын бузганы уьшин бир миллион маьнет акшага дейим штраф каралды. РФ Уголовлык кодексининь 261-нши статьясынынь 4-нши кесеги бойынша 10 йылга дейим эркинлигинен босатылады.

Тагы да бир кере баьри де дагестаншыларга эм республикамыздынь конакларына: «Орманларды сакланъыз – олар Ер планетамызга Оьрдеги Кудай йиберген бизим байлыгымыз! Биз тоьгерек якты саклав уьшин яваплык тутамыз. Сонынь уьшин дачада, бавда, агашлыкта отты сак болып кулланайык. Орман ишине яде шетине от туьскенин коьрсенъиз сеним телефонлары бойынша: ортакроссиялык – 8-800-100-94-00; ДР бойынша РФ МЧС ГУ – 8(8722) 39-99-99; ГАУ «Дагестанский лесопожарный центр» – 901-02 занъ соьгынъыз!

А. МУРТАЗАЛИЕВ,

ДР орманлык хозяйствосы бойынша комитетининь председателининь орынбасары.

ДР ОЬКИМЕТИНИНЬ ТОКТАСЫ

Элимиздинь келеектегисине йигерли карас

«Россиядын келеектегисине йигерли карас» Ортакроссиялык форумынине аьрекетин тамалай келип, Дагестан Республикасынынь Оькиметининь 2018-нши йылдын уьйт айынынь 14-нши куьнинде токтасы кабыл этилинип алынган. Сол токтаска коьре, кыйын яшав аьллери не туьскен оьспирди, балаларды колтыклав программалар акында билдирмеге бизге де борыш салынган.

Дагестан Республикасынынь Ис министерство тармагында 2018-нши йылдын навруз айынынь биринши куьниннен алып ясы етпегенлер уьшин 6 социал-реабилитационлык орталыклар эм Махачкалада «Аьеллерге эм балаларга ярдам этуьв социаллык орталык» ДР ГКУ ис аьрекетин бардырадылар. Солай ок аьр бир КЦСОН-ларда аьеллерди эм балаларды социаллык яктан коршалав боьликлери де куллыгын юритедилер. Биз йогарыда келтирилген аьр бир учреждениединь, боьликлердинь бас борышлары – кыйын яшав аьллерине туьскен оьспирге эм балаларга тийисли ярдам этип, социаллык яктан коршалав болады.

Аьр бир оьспирлер мен, балалар ман ислеитаган организация балалардын яшав аьллерине, оларга ийги яшавды канагатлава, тийисли шартлар туьзбеге оьз куьшлерин салмага кереклер эм саладылар.

Ата-анасыз, каравсыз калган балаларга уьйкен маьне бериледи. Оларды кесек заманга турак ерлер мен де канагатламага борышлылар.

Иш ислер боьликлери мен ортак куллыклар да этиледилер. Оьспирлер, балалар кыянатлы-

клары ашыкланадылар, алдылары шалынадылар.

Медицина тармагы да социаллык тармагынынь куллыкшылары ман орам бойда каравсыз калган балалардын ден савлыгына маьне берип, соларды эмлев куллыкларын этедилер.

Озган 2017-нши йылда ясы етпегенлер уьшин специализированный учреждениелери мен 1309 ясы етпегенлер социаллык канагатлав эсабына алынган, соларга 900 мынь социал-реабилитационлык буйымлар этилингенлер.

Балаларды тоьбелегенин, силкилегенин коьрсенъиз, ушкары караманъыз, сондай кыйын аьлге туьскен балаларды коршаламага – бизим борышымыз. Эгер сиз сондай аьлге шайыт болатоган болсанъыз, ортакроссиялык 8-800-2000-122 номерли сеним телефонына тел сокпага боласыз. Солай ок аьр бир социаллык тармагында балалардын да сеним телефоны аьрекет этеди. Сол телефонга балалар, оьзлерин кыйнайтаган аьллери акында соравларын берип, тел сокпага ыхтыярлары бар. 2017-нши йылдын ишинде балалардын сеним телефонына 5137 тел согувлар болганлар. Сол соьйлевлерге коьре, социаллык тармакларынынь куллыкшылары оьзлерининь ис аьрекетлерин туьзедилер.

Сеним телефонына коьбинше социал-психологический ярдам излеп тел согадылар.

Ис министерство тармагында «Сеним» приюты да аьрекет этеди. Сонда кыйын яшав аьллерине туьскен аьдемлер, балалар тийисли яшавга керек буйымлар ман пайдаланмага боладылар.

ШАРА

Исти коршалав куьнине багысланган

Йыл сайын 28-нши апрельде белгиленетаган Исти коршалав Савдуньялык куьнине багыслап, Дагестан Республикасынынь Оькимети мен 14-нши ноябрь 2013-нши йылда 587-нши номерли токтасы ман беркитилген Дагестан Республикасынынь «Яшавшыларды иске ерлестируьвге ярдамласув» деген патшалык программасынынь «Дагестан Республикасында исти коршалав эм ис йорыкларын ийгилендируьв» деген подпрограммасын яшавга шыгарув ниет пен ДР ис эм социаллык оьрленуьв министерствосы Шаралар планын аьзирлеп беркиткен. Сол Планга тоьмендеги шаралар киргистилген:

1. Коьз этуьв эм тергев органы ман бирге предприятиде (орга-

низацияда) истинь йорыкларын, коршалав, тазалык аьллерин, электро эм энергокавыфсызлыгына коьз этуьвди эм тергевди оьткериуьв.

2. Дагестан Республикасында патшалык ис инспекциясы, ДР социаллык страхование фондынине ГУ-регионаллык боьлиги эм Ногай районынынь профсоюзлар организацияларынынь биригуьви мен тоьгерек стол оьткериуьв.

3. Савдуньялык исти коршалав куьни мен байланыста оьткерилетаган шаралар акында коьлем информация амаллары аркасы ман билдируьв.

Р. ТАКТАШЕВ,

Ногай район ЦЗН директоры.

БИЛДИРУУВ

Объявление

Вскрытие конвертов с заявками состоится «29» мая 2018 г. в 10:00 по адресу с.Терекли-Мектеб, ул. Карла Маркса, 15.

**Куьшиннен
тайган**

1986-ншы йылда Куьнбатар
авыл орта мектеби мен Эльви-
ра Махмудовна Айтманбето-
ва атына берилген орта билим
акында В 406414 номерли атте-
стат куьшиннен тайган деп эса-
пламак.

су: Республика Дагестан Ногайский район на территории МО СП «сельсовет Коктюбинский», для сельско-

Указанные документы в части их оформления и содержания должны

Глава администрации МО С

П «сельсовет Коктюбинский»

З.Б.Суюндиков.

**Сведения о численности муниципальных служащих администрации МО СП «село Эдиге» Ногайского района РД
с указанием фактических затрат на их содержание за I квартал 2018 г.**

№	Наименование должностей	Кол-во	за 1 месяц	за 1 квартал
1	Глава МО	1	24952.00	74856.00
2	Секретарь	1	18724.00	56172.00
	Всего	2	43676.00	131028.00

Глава МО СП «село Эдиге» **Р.Р.Елгишиев**

**Сведения о численности муниципальных служащих администрации МО СП «село Терекли-Мектеб» Ногайского района РД
с указанием фактических затрат на их содержание за I-й квартал 2018 года.**

№ п/п	Наименование должности	Количество штатных единиц	Тарифная ставка (оклад)	Ежемесячные денежные поощрения	Оклад за классный чин	За выслугу лет	За особые условия муниц.службы	За работу за сведениями	Районный коэф.	Итого в месяц	Итого за квартал
1	Глава администрации	1	14015	13476		1401			2889	31781	31781
2	Специалист 2 кат.	1	2128		838	613	1228	4501	930	10238	10238
3	Специалист 2 кат.	1	2128		686		1228	4501	895	9438	9438
4	Специалист 2 кат.	1	2128		686	409	1228	4501	895	9438	9847
	Итого	4	20399	13476	2210	2423	3684	13503	5609	60895	60895

Глава МО СП «село Терекли-Мектеб» Аджибайрамов З.К.

Ердинъ ети кабатыннан аккан булактай

Белgili ногай шаири, язувшы, журналист Магомет Янмурза увылы Кожжаевтинъ яратувшылыгын билмеген аьдем айланысы бир неше оькиметлерге тенъ болган Ногай шоьллигинде аз болар. Ол миллет адабиятымызга 1970-ниш йыллардынъ басында оьзининъ аьлемет сезимли лирикалык ятлавлары ман келген. Хыйлы йыллардан бери Магомет Янмурза увылы миллет прозада да оьзине келисли йолын тавып келеди.

Янъыларда суьйинишли хабар келди: онынъ хабарлары Дон-дагы Ростовта шыгатаган савроссиялык «Дон» деген адабият журнальннда баспаланган. Бу журналда айтылган совет язувшылары М.Шолоховтынъ, К.Паустовскийдинъ, А.Софроновтынъ эм коьп баскалардынъ шыгармалары да ярык коьрген.

Аьр кимнинъ яшавында мутылгысыз, танъ савьлесиндей ярык, ердинъ ети кабатыннан аккан булактай таза дуниясы бар – ол балалык шагы. Аьр аьдем де бирерде сол эректеги язлык аьсеприне эскеруьвлери мен кайтады эм соннан яшав данъылында йортып арыган оьз янына дем табады. Балалыктынъ басы – бизди бу дунияга яраткан ата ман ана. Магометтинъ ата-анасы ахырет топырагына кеткенли аз заман оьтпеген, ама олар онынъ «Бал

ПОВЕСТЬ

Биз 1961-ниш йыл Нариман авылынынъ мектебининъ 1-ниш классына бардык. Аьдетинше, сол куьн бизим баьримизди де мектебинъ алдында туьздилер, «хош келдинъиз» соьзлер, ийги йоравлар айттылар. Энди коьз алдынъызга аькелип каранъыз, буьгуьнги алпыс ясыннан озган аьдемлерди 1961-ниш йыл биринши класска барган аьсеринде калай экенлерин. Сол йыллардынъ танъкылыгында тапканын кийген, оьзлерининъ бала куванышлары ман эм кайгылары ман аьвлыккен, яшав дегенинъ не зат экенин де билмейтаган саьбийлер. Биринши класска биринши кере келип, школадынъ алдында туьзилип турган саьбийлер. Сол заман биревимиз де билмеймиз, биз ким мен дос, ким мен кас болаягтымызды, биревимиз де билмеймиз, яшавымыз калай туьзилеегин, бирев де билмейди кайсымыз кылыплы, кайсымыз аван, кайсымыз кылыклы, кайсымыз тентек, кайсымыз тырпанълап, шалысып, аьрекет этип, яшавын онълаягын, кайсымыз анъсыздан шыккан яде эби-йорыгы ман келген маьселелерден басын коьтермей, мунъайып юреегин. Сол куьн школадынъ босагасынынъ алдында туьзилип туруп, яшавымыздынъ калай курылаягын биз биревимиз де билмейтаган эдик. Аьдем яшавы калай болаягын билмегени аьруьв деп ойлайман. Шынтылай да, яшавында куваныш болсын, кайгы болсын – не зат болаягын аьдем билип турса, яшавдынъ кызыгы кемир эди деп эсима келеди. Айтпага, кашан оьлеегин (айлак бир ябыскан куьшли мараз болмаса), аьдем билмейди. Сонда да аьдем карт болсын, яс болсын, сакат болсын, сав болсын аьжел бир аз кешигер деген уьмит пен яшайды. Аьдем кашан оьлеегин билмейтаганы акында белгили язувшыдынъ мундай новелласы бар. Новеллады коьпте окыганман, соны сизге басын тесип, коьзин шыгарып еткергендей болсам, кеширинъиз.

Дуныяда шат коьнбили кыз яшапты. Кыздынъ дуныяда наьсипке завкланып яшамага ыспайлыгы да, йырламага занъыравык тавысы да, оьнерин оьрлендирмеге талабы да болыпты, яшав ога оьзиндей завклы кыймасларды да берипти. Тек бир зат кызда болмапты – коьп акша, байлык, кыз айлак ярлы яшапты. Ама ярлылыгына да карамай, шат коьнбили кыз яшавга суьйинип, кыймаслары ман ойнап-куьлип, йырлары ман оьзининъ де, тоьгерек-

тегилерининъ де коьнтыллерин коьтерип туратаган болган. Кызды ким састырады билмеймен, ол (иблис пен болса ярайды) мунавдай келисуьв туьзеди. Кызга коьп акша туьсеек, ол айлак бай аьдем болаяк, тек сонынъ уьшин кыз оьзининъ оьлеек йылын да, куьнин де, саьатин де билеек. Кыскасыннан айтканда, кызга сен

ган заманлары эди олардынъ.

Мени мен биринши класска келгенлердинъ ишинде коьзимди ашканда коьрген Маут Кувандыков, конъысы болып туратаган Кельдимурат Муратказиев, «Биз бетти-килер» Алимхан Сарсеев, Ахмедзан Искаков, Аьскербий Нартупов, ялгыз кыз Сакинат Эсенгельдиева

Бал татыган аьсерде

(Экинши кесеги)

бек бай болып яшаяксынъ, тек мине йылда, мине куьнде, мине саьатте оьлеексинъ деп айтадылар. Кыз сондай келисуьвге коьре яшамага разы болады. Кызга уьйкен байлык келеди, акшасынынъ, муьлкининъ саны да йок, тоьгерегинде айланып, ырыясып юретаганлар да коьбееди. Бас деп кыз келген байлыкка суьйинип, аьвлигип, куьезленип, алдынгыдан да артык завкланып яшайды. Тек, баслап арада бир, сонъ куьн сайын, оннан да сонъ саьат сайын оьлеек йылы, куьни, саьати эсине туьсип турады. Кыздынъ касындагылар да оьлеек, бирев де минаь яшамаяк, ама олар оьлеек куьнин, саьатин билмейдилер тувра, сонынъ уьшин де ол куьн кашан келееги, булай айтканда, келеек пе экени де белгисиз. Белки, келмей коймага да болады. Кыздынъ болса оьлеек куьни тувра белгиленген. Соьйтип, кыздынъ коьнбили тоьмен бола береди. Байлыгына да суьйинмейди. Йырлавын да коьды, кыймасларын коьргенде де завклы хабарлар курып, олар ман ойнап-куьлип, яшавга куванмайды. Оьлеек йылы, куьни, саьати эсиннен бир де таймайды.

Аьне сондай кайгылы хабар. Уьмит дуния деп сонынъ уьшин де айтылагандыр: оьлеек куьнин, саьатин тувра билмейтаган аьдем оьзин минаь яшаяктай этип сезеди.

Аьдем алдыдагы яшавда не болагын билип болмайды. Яшавда куваныш та, кайгы да аз тувыл, тек коьбисинше, аьдем олардынъ кайсысы келеегин билмейди. Аьдем сол затты билмейтаганы, мага коьре, онынъ яшавын енйил этеди, айлак авыр юктен босатады.

1961-ниш йыл Нариман авыл мектебининъ босагасынынъ алдында туьзилип турган биринши класска келгенлер де алдыдагы яшавында оларды не куьтетаганын биревиде билмейтаган эди. Олар баьрисиде тек буьгуьнги куьн мен яшайды эдилер. Аьне сондай аьруьв, бал таты-

мага таныс эдилер. Калганлар ман мен окый келе таныстым.

Биз биринши класста айлак коьп, кырка ювык бала эдик, бир партада уьшев болып та олтырмага туьсетаган эди. Сонынъ уьшин де бизди эки класска боьлдилер: «А» класс эм «Б» класс. Кайсы бир танысларым эм мен «А» класста калдык. Ызгы йылларда кайсы бир авылларда биринши сентябрьде биринши класска аз бала барды яде школады бир-эки бала кутарды деп эситкенде,биз биринши класста неше бала болып окып баслаганымыз эсима туьседи. Алдынгыга караганда аьли ногайларда балалар аз туватаган да болар, ама школарда окыйтаган балалардынъ саны азайганынынъ бас себеби районда куьлык йоклыктан ясларымыз сырт якларга, Москвага яде Россиядынъ баска калаларына кетип ислеитаганлары болады. Оьзек те, ата-аналары ман бирге балалары да кетедилер. Бу зат бизим шоьлдеги авыллардагы школаларда балалардынъ саны азайганы ман кутылып калатаган маьселе тувыл, ол теренге кетеди. Ят якларда тувып-оьскен балалар тилди, аьдетлерди мутадылар, дунияга каравы баска болады. Орта Россиядынъ бир каласында коьп йыллардан бери яшайтаган ердесимиздинъ балалары, атасы оьлгенде, тактадан ясалган кобырда кийим мен коьмеек болып эрискенлер, дейдилер. Дурыс, савлай Россиядагындай болып, бизим шоьлде де яшав астыуьсти мен туьрленди. Шоьл ногайларынынъ да дунияга каравы баска болган, алдынгы «ногайшылыктынъ» ызы да калмаган. «Ногайшылык» деген созди ясуьйкенлер ийги биледи, ясларга онынъ маьнесин анълатув керек болса ярайды. Ногайшылык, кыскаша айтканда, бир-бирисине ярдамласув, бир-бирисин анълав, кешируьв. Алдын сав авыл келип, ярдамласып, уьйлер салынатаган эдилер. Аьли болса ногайлар бир-бирисине уьй салув тувыл,

тегин тас коьтермейдилер, деп айтпага болады. Баска ерлерге караганда, бизде баалар да артык, келисуьвлер де йыртык. Ногай, мага коьре, тез доьнеди. Ногайда бурыннан алып, орыстан доьнме яман деген соьз бар. Ол соьз орысты яманламайды (аьр бир халктынъ ийги кылыклары да, осал кылыклары да бар), ол

Бал татыган аьсерде

соьз доьнмеди яманлайды, неге десе доьнме я орыс тувыл, я ногай тувыл. Неге десе доьнме, тек орыстынъ тувыл, кайсы миллеттинъ де ногайга келисепеген кайдай аькис кылыгын да алмага болады, неге десе доьнмеде кайсы халктынъ да ийги кылыклары осал якка туьрленмеге болады.

Соны ман, биринши классты, балалардынъ коьплигиннен, экиге боьлдилер. Бизим класстынъ биринши окыгувшысы Канбике Юсуповна Суюндикова, 1 «б» класстыкы Лейла Сейпитовна Магомедова болдылар. Сол йылларда бизим окыгувшыларымыз экеви де яс, ыспай кыскааяклылар эдилер: Канбике Юсуповна янъы эрге шыккан, Лейла Сейпитовна аьли де уьйли-эсикли болмаган эди. Ама ога авылдынъ Кунарбек деген ясы школага келип, бир зат айтып кеткенин коьргеним эсимде калган: экевлери «юретаган» болганлар экен, неге десе коьп узакламай, олар да уьйлендилер. Бизим класстынъ окыгувшысы авылда сын ясайтаган Юсуптинъ, «б» класстынъ окыгувшысы авылда коьптен бери яшайтаган кумык миллетли Сейпитинъ кызы эди. Сейпиттинъ балалары баьри де ногайша таза соьйлейтаган эдилер.

Школага барганымыздынъ баслапкы заманлары эсимде коьп калмаган. Мен школага барганша окып болатаганым эсимде. Тек арыпларды айырып, оларды бир коьсып оқымага мен кайтип уьйренгеним эсимде йок. Школага меннен бир эки йыл алдын барган Ферузадан (Мауталидинъ аьптеси), Мухудиннен, Оразалиден, олар окыганда карап, уьйренген болсам ярайды. Мени окып ким уьйреткенин билмеймен, ама школага барганша мен окып болатаганым аян. Мени мен школада бирге окып баслаган тенълерим арыпларды тегаран коьсып, бувынларды эжиклеп, кайтакайта иркилип, соьзлер ясаганда, мен токтавсыз окыйтаган эдим. Сол зат пан байланыслы болган мине хабар-

МАГОМЕТ КОЖАЕВ

ды биз бен бир класста окыган Яхъя Кудайбердиевтинъ авызыннан коьп эситкенмен. Сонынъ акында ол, мага коьре, оьзининъ «Досларды эскерип» («Памяти друзей») деген китабинде де язады. Мен биринши класска келгенлей ок эжиклемей, токтавсыз окыганга, Яхъя оьз орамында яшайтаган уьшинши класстынъ ийги окувшыларынынъ бириси Рахмет Янбаевти мени мен тез окув бойынша базласпага шакырады. Бизге оқымага бир текстти бердилер. Сол текстти мен, биринши класстынъ окувшысы, уьшинши класстынъ окувшысыннан алды окып кутарыппан. Мен ызгы йыймады окыганлай ок, Яхъя оьктемсип: «Мамбет енъди» деп кышкырады экен. Соьз касында айтып озайым, бизим класста Яхъя Кудайбердиев (сонъ белгили композитор, музыкант, йыршы болды) тавысы уьйкен, шувлы, тири бала эди. Бизим класстынъ окыгувшысы Канбике Юсуповна биринши бала-сы тувганы ман байланыслы болып, ял алувда болганда, бизди, эки классты коьсып болса ярайды, кесек заман Лейла Сейпитовна окытты. Лейла Сейпитовна окыткан дерислер оьз йорыгы ман юрип турды, тек йыр (пенне) дериси келгенде, окыгувшы бизге уьйретип турган йырды йырлап коьрсеткенде, Яхъя бирден кышкырып куьлип йибереди. Бу куьнге дейим коьз алдымда турады, куьлкиди эситкенде Лейла Сейпитовна бирден токтап калганы, уялганнан бетлери кызарганы. Мен дурыс йырламайман, эрши йырлайман деп ойлаган болар ол сол заман. Яхъядынъ куьлгенининъ маьнеси: биз оьзимиздинъ окыгувшымыздынъ йырлаганына уьйренгенмиз, баска окыгувшы йырлаганда бизге туьрли болып коьринген. Лейла Сейпитовна ярасык кыскааяклы эди эм сол заман уялып кетип, бетлери де кызарганда мукаят та ыспай болды. Соннан бери неше йыллар кеткен болса да, класста болып кеткен бу исти эскерип, сол йылларда окыгувшыларымыз калай яс болганын эм Лейла Сейпитовна оьзининъ яслыгыннан да сол заман кызарганын анълавым юрегимди шымтып алады, неге десе сол коьринис катерсиз заман токтамайтаганын эм оьзининъ йолында баьри затты да – каяды кемиретаганын, темирди кайзайтаганын, бу дуния юзик болса, сол юзиктинъ касы – аьдемди картайтаганын, куьшин, ыспайлыгын, сыйын алатаганын тагы да бир эске салады.

(Ызы болаяк)

РАЙОН УЪЛКЕ ТАНУВ МУЗЕЙИНДЕ

Халкымыздынъ данъклы
увылына багысланып

Уълке танув музейинде суьвретши С.Батыровты эскеруъв куъни уйгынланып оьтти. Суьвретшидинъ яратувшылыгы шынтылай да коьп яклы, айтпага, ол шаир, биов салувшы, сцена кийимлерининъ, коьплеген художестволык шыгармаларынынъ авторы болады. Сраждин Батыров «Айланай» фольклор-этнографиялык ансамблининъ туьзилувининъ басында турган. С.Батыров «Лезгинка» (Дагестан), «Вайнах» (Шешен Республикасы) патшалык ансамбльлерине коьплеген биовлерин салган. Онынъ пьесасы бойынша Казахстанда художестволык фильми де салынган.

Эстелик куъни йогары коьнхилде оьтти. Кадрия атындагы мектебининъ окувшылары С.Батыровтынъ

ятлавларын окыдылар. Китапхана куллыкшылары суьвретшидинъ яратувшылыгы акында хабарладылар. Аьлиги заманда Бельгия элинде яшайтаган суьвретшидинъ тул хатыны Аклия Шадмуратова, Москва каласындагы патшалык университетининъ куллыкшысы Татьяна Степановна Савинова шарадынъ сыйлы конаклары болдылар. Олар йыйылганлар ман суьвретши акында коьп кызыклы эстеликлери мен боьли-стилер.

К. БАЛЫГИШИЕВ,
уълке танув музейининъ етек-шииси.

Суьвретте: *А. Шадмуратова, Т. Савинова уълке танув музейининъ етекииси К. Балыгшиев пен музейде болган кешликте.*

ВРАЧТЫНЪ МАСЛАГАТЫ

Авырувдынъ алдын шалув амаллары

Авырувлыда мараздынъ алдында коркынышты оьрлендирмей, оьзининъ ден савлыгына эс эттирмеге тийисли. Юрек-кан юретаган тамыр авырувлардынъ дарманлар ярдамы ман алдын шалув – ол гипотен-

зивный, гипополидемический, антиагрегантный, антиишемический, гипогликемический терапиялар.

Юрек-кан юретаган тамыр авырувдынъ дармансыз алдын шалув амаллары: таьмекиди кул-

ланмав, диета тутув, кешки 6-га дейим сонъгы асты ашав, куьнде 3-4 кере, тез-тез аз этип ашав, физический белсенликти оьстируув.

И. МАМУТОВА,
врач-кардиолог.

НОГАЙ АЙТУВЫ АКЫНДА

Излевлер эм табувлар

«Шоьл тавысы» газетамыздынъ 2018-нши йылда шыккан биринши номеринде «Халк аьдетине таянып ислейдилер» деген макалада ногайдынъ «Авырув аттан йыгар» деген айтувы келтирилген. Сосы макалады окыятырып, Ашим Сикалиевтинъ (яткан ери улпа болсын) эскерилген айтув акындагы ойы танък деп, эсиме туьсти. Ашим оьз ойын «Ногай давысы» газетасында язып шыгарганын билемен. Мени сол макала да солай да бек кызыксындырды – излеп басладым.

2000-ншы йылдынъ 25-нши январиндеги «Ногай давысы» газетасында Ашим Сикалиевтинъ «Соьздинъ сыры бар» деген макаласында сол ногай айтувы акында айтылады. Соны кыскартып язаман...

«...Кыскасы: «Авырув аттан йыгар» деген айтув. Сосы айтувда авырувды ат пан байланыстырадылар. Олтыргыштан тувыл, баска ерден тувыл, аттан йыгар. Бу неге болады? Онынъ кайдай да болсын сыры бар болар, деген ойга келип, мен излев йолына туьстим. Излей-излей, туьрли аьдемлерден, бек белгили картлардан, курткалардан сорап, туьрли тептерлерден, меннен алдын язылып, меним колыма еткен, элимиздинъ туьрли архивлеринде, китапханаларда сакланатаган ногай баспалавлардан излеп-актарып караган заманда, мен сосы айтувдынъ баска маьнесин де таптым. Онда айтылады: «Авырув атан йыгар» деп. Аттан тувыл – атан.

Атан деген – ол туьединъ оьгизи болады, пышылган туье... Булай айткым келеди: ногай арасында энъ карувлы, мазаллы, бек уйкен айван – ол туье, туьелердинъ ишинде энъ куьшлиси, мазаллысы, шыдамлысы – ол атан. «Авырув деген зат, ол

атанды да йыгар» деген айтув соьз. Атан не кадер мазаллы болса да, авырув, мараз оны да йыгады. Минне онынъ туьп маьнеси. Сол макаласында Ашим Сикалиев Досмамбет Азавлыдынъ бир ятлавы акында соьз коьтереди.

«Биз айтамыз, ногайдынъ атаклы шаири, шаьидеси – Досмамбет Азавлы деп. Маьнеси сол – ол Азов шахарында тувып, сонда оьскен. Онынъ коьп ятлавларынынъ ишинде мундай ятлавы да бар:

*Ана тоьбе кыювлы,
Муна тоьбе кыювлы,
Хан тоьбединъ касында
Йьлыкым калды йьювлы.
Калмык келди камалап,
Мен де каитым аллалап,
Мен де каитым аллалап,
Калмыктан тийген ок ты деп,
Аьжелсиз оьлим йок ты деп,
Сазак тийди саныма,
Саксырып толды каныма.
Саргайып сары танълар атканда,
Савысканлар санап конды саныма,
Коьгерип коькишил танълар атканда,
Коьк боьрилер улып келди яныма,*

Дагестан Республикасы бойынша Байланыс информациялык технологиялар эм коьлем коммуникациялар тармагында тергев салув бойынша Федераллык служба управленисинде регистрацияланган.

Регистрациялык номери ПИИ №ТУ 05-00359 (12 декабрь 2016 й.)

Колязбаларга рецензия берилмейди. Олар кери ызына кайтарылмайдылар. Авторлар ой токтаслары редакциядыкы ман келиспеске боладылар. Авторлар ызылмалары ушин яваплылар. ДР-нынъ Баспа эм коьлемлик коммуникациялар бойынша комитети.

Баспалавга кол басылув заманы – 17 саьатте. Баспалавга кол басылган – 16 саьатте.

КОНКУРС

Катнаспага боласыз

Уьстимиздеги йылдынъ 19-ншы мартыннан 5-нши декабрине дейим Яслар ислери бойынша федераллык агентствосы «Роспатриотцентр» ФГБУ ман бирге «Доброволец России-2018» Савлайроссиялык конкурсын «Доброволец России-2018» баргысын тапшырув ман озгарады.

Конкурстынъ мырады Россияда волонтерстводынъ бас барысларын оьрлендируув эм оьз ыхтыярлыктынъ маданиятын туьзуув болады. Конкурс 12 номинация бойынша оьтеек.

Конкурста катнаспага коммерциялы болмаган волонтер организациялар эм биригуувлердинъ етекшилери, ваькиллери, волонтерстводынъ оьрленуви ушин аьрекет эткен ямагат организациялар шакрыыладылар.

Конкурс 3 кезекте оьтеди: региональный, заочный эм финальный.

Региональный кезеги Россия Федерациясынынъ баьри субьектлеринде оьтеди. Онынъ кат-

насувшыларынынъ регистрация этилуви «Добровольцы России» биргелес билдируув тармагында мунавдай адрес пен: <http://добровольцыроссии.рф>. «Конкурс» боьлигинде болады. 2018-нши йылдынъ 9-ншы октябринде «Добровольцы России» биргелес билдируув тармагында Конкурстынъ регионаллык кезегининъ енъуьвшилери белгиленеек.

Конкурстынъ заочный кезегинде ортакшылык этпеге регионаллык кезегининъ енъуьвшилери шакрыылады. 15-нши октябрден алып 10-ншы ноябрьге дейим регионаллык экспертлер мен проектлерге белгилер берилеек, олардынъ сырагылары ман Конкурстынъ уйгынлав комитети аьр бир номинациядан 10 финалист белгилеек.

Финальный кезеги – «Доброволец России-2018» баргысы 5-нши декабрьде болаяк.

Конкурс акында толы билдируув «Роспатриотцентр» ФГБУ официаллык сайтында мунавдай адрес пен: <http://роспатриотцентр.рф>.таппага боласыз.